CARMEN-ELENA FLOREA
"Petru Maior" University of Târgu-Mureș

THE GAME OF CHILDHOOD FOR ION CREANGĂ AND MARK TWAIN

Abstract: The paper is a perspective shared to anyone of us, irrespective of our age, though a tribute to the golden young age, when we used to read with a breathless thirt these two giants. Beyond the pleasure of the literary subjects, we discover an ironical gift to underline remarkable social situations which seemed unbelievable so far. Monographic studies, The Adventures of Huckleberry Fin and Tom Sawyer, as well as Creangă's Memories, become an unexpected common narrative, with so many similarities, apart from specific cultural background. Thus, we discover that children are just the same everywhere, tasting the experience of the green years, having no fear of anything, facing blind dangers or suffering when we less imagined it could have been possible. On the other hand, nowadays intellectuals may provide the curious reaction when suspects the hidden role, at a linguistic level, for so many American dialects used by Twain, or the patriarchal scent of the Moldavian lexic – both representative for the 19th century. Not too many steps to a particular humour, impossible to adopt by the interested ones, but fairly enjoyed by the readers. Characters are definetly memorable. Children and parents, first love dates, school matters, church services, nice or strange adults apparently guiding their sons and daughters' lives. A parallel should interphere at times, among the works of the two writers, a critical comparison ought to be sustained, still, such a lightful coloured bless of talent and understanding covers our feelings, as a whole, matching with the general opinion of acceptance dealing with recognized masterpieces.

Keywords: irony, childhood, language, memory, traditions.

Jocul de-a copilăria este propriu oricărei vârste: poate fi considerat un exercițiu pentru cei mici ori un tratament prescris celor mari. Am inventat acest joc spre a nu uita *cum eram eu la vârsta cea fericită*, spre a-l parafraza pe Creangă, dar si pentru a-l înțelege pe Twain. Scriitorul american făcea următoarea mărturisire, referindu-se la "Aventurile lui Tom Sawyer": *Nu e câtuși de puțin o carte pentru copii… A și fost scrisă numai pentru adulți…*

Imaginându-mi viața ca pe un copac, aș reprezenta copilăria sub forma rădăcinilor ei. Raportându-mă la *poporalul* Creangă și la yancheul bard, nu mi-aș putea pune întrebări în privința bucuriei personale a primilor ani din existența lor, date fiind adâncile seve din care și-au extras inepuizabilele resurse imaginative: paradisul moldav de altădată, nepângarit de pseudocivilizație, respectiv, permanenta oază creată de maiestuosul fluviu Mississippi. Marii scriitori au extraordinarul avantaj de a-și forma permanent prieteni. Ceea ce în sens larg și vădit clasic îi denumește 'nemuritori' se explică prin șansa de a pătrunde în sufletul cititorului care, fermecat de confesiunea entuziastă a autorilor, le declară necondiționat prietenia. Posibil succint studiu de caz: *Amintiri din copilarie* de Ion Creangă. *Aventurile lui Tom Sawyer* și *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain.

Mediul social și influențele asupra copiilor din secolul al XIX-lea

Moldova. Ori de cate ori mă gândesc la mediul de viață, îmi vin în minte paragrafele introductive ale lui Ion Creangă referitoare la satul său. S-a scris atât de mult despre dragostea-i nețărmurită pentru locurile natale, încat nu-mi rămâne decât să descopăr încă o dată, întorcându-mă în timp alături de el, frumusețea de tip humulești an. Scepticii au spus că

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

Nică exagera. Eu am fost de câteva ori în ținuturile nemțene să mă conving cu proprii-mi ochi. Nu tăgada trebuia intuită, ci râvna de a-i contrazice pe *denunțători.* În Humulești te simți ca acasă. Îți retrăiești copilăria, pentru că se întamplă ceva miraculous, astepți să te întâlnești cu poznașul lui Ștefan a Petrei. Cauți cireșul și îți dorești să te cațeri, ești convins că auzi o pupăză prin cel mai apropiat tei, renunți la pudoarea de secol XXI și vrei să te scalzi, mă rog, rămânând cu ochii pe haine. Exercițiul meu de sinceritate se desfășoară în a doua jumatate a secolului al XIX-lea. Sunt gândul cel bun al lui Nică. Văd o familie frumoasă și numeroasă. Am senzația că mama, Smaranda, e exigentă și suspect de bine cunoscătoare a sufletului copiilor. Pare să-i favorizeze pe băieți (deși are și fete). Aflu că este fiică de vornic, că batrânul David Creangă din Pipirig vine deseori să-și viziteze fata și pe familia acesteia și conchid că acesta-i un obicei al locului. Spre a echilibra situația, îl zăresc și pe Ștefan tatăl, obosit, vlăguit de muncă, dar nerefuzând să se joace cu copiii săi. Intuiesc că de la el a moștenit jovialitatea și umorul involuntar viitorul scriitor. Neprețuit stop-cadru pentru viitor. Așadar, acum peste 150 ani, familia era cu adevărat o valoare morală primordială. Oamenii chiar se ajutau intre ei, regulile casei (așa cum ar putea fi ea privită din afară – bojdeuca) deveneau literă de lege: vorbele parinților contau exclusiv, sfaturile bătrânilor erau binevenite, iar în situații critice – reclamații de la rude pentru vreo cânepă stricată ori un cuc armenesc dispărut – rufele se spălau în familie (*chelfăneli* justificate, respectiv, *gloaba* dată spre iertarea păcatelor, mese recompensatorii…, bune obiceiuri românești păstrate și în zilele noastre). Copiii își trăiau, probabil, cei mai frumoși ani. Nimic nu părea să amenințe universul lor inocent. M-a frapat la Nică fantastica liniște interioară pe care o avea și în momentele cele mai pline de risc. Era totdeauna convins că totul se va rezolva, nu intra nicicând în panică. Își lua pedepsele cu seninătate, era sigur că se înscrie într-un circuit natural al faptelor copilărești, că 'viața merge înainte' și contamina pozitiv tot ceea ce atingea. Cei mici proveneau din familii modeste și, oricum, cam din același strat social. Nici asupra acestui aspect nu a insistat Creangă, deoarece nu acesta era scopul scrierii lui. *Amintirile* sunt un omagiu adus anilor de grație, o răzbunare a noastră, a celor care nu avem timp să ne gândim la trecutul nostru nevinovat, *pasămite* să mai scriem despre el… Așadar, ar fi fost impropriu să găsim în manuscrisele humulesteanului inventarieri ale stării sociale ale unuia sau altuia. Mediul social se traduce, iată, prin simplitatea maximă a vieții însăși. *Un sat răzășesc, în toată puterea cuvântului*, în care la loc de cinste se află omul, în microuniversul său glorios, dacă pot forța oximoronul epic, un om la casa lui, plină de copii, cu frică de Dumnezeu, mergând la biserică, respectând mai mult sau mai puțin fețele bisericesti, participând la întâlnirile firești ale satului, facându-și planuri pentru viitorul odraslelor – pe la ce școli să meargă acestea– dar și pentru ziua de mâine – asigurarea necesarului zilnic (hrană, îmbrăcăminte etc.). Suntem în miez de secol XIX și singurul lux care ne apare este instituția școlii. Creangă surprinde extraordinar chinurile în care trebuie să vină pe lume un dat, o obligativitate de mai târziu. Țăranii trăiesc și își exprimă sentimente contradictorii: unii sunt în pas cu vremea și își încurajează odraslele să urmeze cursuri (Smaranda), alții rămân sceptici sau, pur și simplu, se tem de noul neexperimentat și de ei (Ștefan a Petrei). Dacă David Creangă ar putea fi considerat reprezentantul ideal al generațiilor vârstnice, atunci apreciem sârguința cu care îți trimite fiii mai mici (Dumitru) sau nepoții (cei care aveau să-i ia o piatră de pe inimă, învățând să îi țină vornicului un fel de contabilitate primară) la școli înalte (înțelegând prin acestea exteriorul satului natal).

Nică devine, din nou, obiectul investigației neoficiale a 'gândului bun'. La început merge spre locul de învățătură de dragul bădiței Vasile ori al Smarăndiței (este precoce in relațiile cu fetele, dar și discret, în limita bunului simț al țăranului moldovean de altădată), apoi, cu toată modestia care îl caracterizează, se implică din ce în ce mai mult în studiu, parcurge mai multe etape, schimbă diferite locații, are scontate rezultate și își mulțumește părinții. Prelungește bucuria copilăriei deplin împărtășite cu descoperirea unei instituții în care

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

vrea să descopere un tipar al jovialității intelectuale. Își face prieteni, are concurență, analizează tot ceea ce i se întamplă, iar eu, cititorul de astăzi, refac monografic începuturile reale ale formării românului contemporan marilor clasici.

Trăiesc, totuși, o bucurie pe care astăzi o găsesc la antipozi: toți cei care își desăvârșeau pregătirea personală prin școală se întorceau, pe cât posibil, în zonele de origine, spre a transmite ceea ce au învățat. Scopul declarat al părinților care investeau, și la propriu și la figurat în copiii lor, era acela de a-i vedea preoți sau dascăli, de a lumina sufletul satelor, cum altfel mai frumos, decât prin învățătură…Încerc să refac matricea mediului social, în accepțiunea pe care am dat-o în prezenta scriere și ajung tot la aura sufletului, la origini, locul nașterii fiecăruia dintre noi. Pentru Creangă, Humulești ul a rămas marele *ce* de pe harta proprie-i lumi, acel loc pe care nu-l putea ironiza și pe care se mărginea doar să-l descrie, pentru a nu-și deconspira incredibila sensibilitate a copilului îmbătrânit ingenuu. S-a trădat, pentru că și-a început toate cele patru părți cu referiri la satul natal, adică s-a dovedit puternic la fiecare început al scriiturii, știind că hâtrul aghiuță, ascuns în hazu-i neprefăcut și vital, avea să-și dea imediat în stambă, mai devreme sau mai târziu, odată pornit fluxul amintirii…Iată motivul confesiunii mele, vorbind de la sine, o dovadă incontestabilă, prea analizată și speculată de-a lungul timpului, ca să-i mai găsesc și eu *pricina*. Însoțiți gândul meu bun, lăsați-vă prinși de poveste (dragi copii…) și *amintiți-vă* de Creangă: *Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau prin părțile noastre… în satul Humulești,… un sat mare și* vesel (sublinierea îmi aparține și nu este întâmplătoare, este însăși decodificarea *Amintirilor*, dintru începutul lor), *…întemeiat în toată puterea cuvântului… Când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești… parcă-mi saltă și acum inima de bucurie…căci…satul…în care m-am trezit nu-i un sat lăturalnic, mocnit și lipsit de priveliștea lumii, ca alte sate…Cum nu se dă scos ursul din bârlog, țăranul de la munte strămutat la câmp și pruncul deslipit de la sânul mamei sale, așa nu mă dam eu dus din Humulești…*

Mississippi river. Relativ în aceeași perioadă de secol al XIX-lea, peste ocean, în ținuturile pe care noi ni le imaginam aflate într-o perpetuă goană după aur ori într-o năvalnică urmărire de film western, viața se desfășura aparent în aceeași pace, liniște patriarhală proprie satelor ori târgușoarelor de provincie. În perioada în care românii l-au dat pe Creangă, americanii au avut șansa de a recunoaște în Mark Twain un patriot de excepție, o personalitate care a reușit să creeze un prototip valoric, într-o lume culturală care aprioric respingea tiparul americanist. Apreciez încăpățânarea căpitanului de vas care a reușit să transmită lumii fiorul literar, tot prin apelul la copilărie. S-ar putea crede că este un fel de strategie, dar și aceasta este cu certitudine supusă criteriului univoc al talentului. Altfel spus, dacă ai șansa lui Twain ori a lui Creangă, de a fi înzestrat de Dumnezeu cu harul de a-ți păstra stropul necesar de copilărie, pe care să ți-l transformi în vis scris, ești un câștigător. Trăiești, ca să ramânem în termenii compatrioților lui Twain, visul american. Dacă, însă, ești doar un diletant, intenția ta de a măslui un 'remember' al celor mai curați ani te costă definitiv și iremediabil. Mark Twain a riscat. A împlinit un vis american, fie ca măcar să își fi propus acest lucru. Cu atât mai mult un câștig, pentru el, pentru nația lui și, nu în ultimul rând, pentru umanitate. *Aventurile* sale sunt parțial autobiografice. Se apropie de Creangă prin faptul că a folosit evenimente din propria-i viață, pe care a știut să le transforme în ficțiune, mărturie fiindu-ne o altă scriere a sa, *Viața pe Mississippi.* Se deosebește de român, prin faptul că și-a elaborat scrierile, nu le-a scris dintr-o suflare (nefiind motivat de vreun amic junimist de pe plaiuri moldave), s-a străduit să găsească legături potrivite între pățaniile lui Tom Sawyer și cele ale lui Huck Finn.

Mediul social la Twain? Incredibil, dar mult mai eterogen decât la Creangă. Acțiunile celor doua romane ale copilariei americane premerg declanșarea și desfășurarea propriu-zisă a războiului civil (1861-1865), deși scrierea și publicarea lor a depășit acest timp (anii '70 ai

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

acelui secol). Cărțile s-ar putea constitui într-o analiză a ceea ce avea să se întâmple în America acelor ani sau într-o amară ironie privind inutilitatea bătăliei dintre nordiști și sudiști. Cititorul european este uimit să descopere sclavagism în secolul al XIX-lea, într-o țară în care vor atât de mulți confrați ai săi să ajungă. Nu-ți vine a crede cât de înjosiți erau negrii, pentru simpla lor condiție impusă de culoarea pielii. Copiii albi dispun de negrii adulți, un exemplu amar, din fericire invers, oferindu-l micul Huck, ajutându-l pe adultul Jim. Acesta este mediul social al Americii de atunci. Revolte interne ale nefericiților sclavi, stupefacția găsirii lumii libere la o distanță oarecare de ei, în aceeași Americă, negri uciși pentru că și-au dorit libertatea, bandiți tratati mai bine decat aceștia, iar peste toate, dincolo de iminența războiului, o ușor exagerată idealizare, salvată prin documentul istoric și reacția copiilor implicați în desfășurarea evenimenelor. Autorități superficiale (cei care îl intâlnesc pe Huck, ascunzându-l pe Jim), oameni care nu știu exact ce vor de la viață, lăsându-se conduși de legi oarbe. Cât a influențat acest mediu social de marionete America anilor ce vor să vină?

Samuel Langhorne Clemens, scriitorul de mai târziu, s-a născut într-un sătuc precum Humuleștiul lui Creangă (Florida), trăindu-și copilăria într-un târgușor, Hannibal, poate un nume predestinat pentru el. Rămas orfan de tata la 12 ani, va reflecta această stare ori nemeritată dramă a copilăriei în viețile protagoniștilor săi, Tom și Huck, ambii orfani. În orășelul în care aceștia din urmă își duc existența, se petrec lucruri mai mult sau mai puțin ciudate ori așteptate. Cele două volume au meritul de a putea fi excelent reprezentate cinematografic, ceea ce ar putea deveni scuzabil pentru copilul care tocmai a închis *Amintirile* lui Creangă și a dat brusc de *Joe Indianul* și împușcăturile sale (la fel de firești ca cina în familia lui Nică) ori peste '*Rege'* și *'Duce'* vânzând un sclav negru (cu ușurinta cu care ar fi vândut Nică pupăza). Așadar, un mediu greu de crezut ca fiind posibil, dar diplomatic înfățișat de Twain în limitele normalității. Fericirii nelimitate propuse de mediul humulestean i se opune o sete de întregire a sentimentului familial, în *Aventuri*.Tom si Huck dispun de familii ad-hoc, aparent perfecte (mătușa Polly, micuții Sid și Mary pentru primul copil, respectiv, văduva Douglas pentru cel de al doilea). Cu toate acestea, amândoi sunt permanent bântuiți de gândul fugii, de intenția de a trata superficial un mare risc, ceea ce ar putea invita orice lector să citească printre rânduri. Tom și Huck trăiesc în așezări situate pe marele fluviu Mississippi, care devine legenda pentru orice american de rând, un fel de martor confident al atâtor evenimente incredibile petrecute de-a lungul sutelor de ani. Ei au o viață atât de tumultuoasă, încât nu mai știm nici noi, cititorii, nici ei, protagoniștii, când se desparte realitatea de fabulație, în multe dintre cazurile prezentate. Copiii își imaginează întâlniri cu tâlhari și bandiți și chiar le experimentează mai mult sau mai puțin înfricoșător, devin martori în procese, ajută sclavii să fugă spre libertate, își trăiesc viața independent, ca niște adulți, tocmai în umbra neîmplinirii familiale. Cum erau oamenii acelor timpuri? Oarecum moștenitori ai blamatului puritanism al începuturilor americane. Un alt dezavantaj în creșterea unor orfani. Ce fel de relații se stabileau între ei? Cu totul altele decât cele prezentate omolog de Creangă. Copiii ascultau sau nu de cei mari, aveau numai teoretic responsabilitatea 'dării de seama' în fața cuiva și nici nu prevedeau consecințele faptelor lor. Spre deosebire de Nică, la care totul se rezolvă, Tom și Huck sunt tipul de copii care se tem permanent de neprevăzut, sunt marcați de acțiunea legilor în statul lor, chiar dacă nu au niciun respect față de ele, nu dau doi bani pe diferențele sociale dintre oameni. Totuși, în pur spirit american și nu în ultimul rând ca o consecință a vârstei lor, se bucurau la gândul găsirii vreunei averi – ceea ce de altfel se și întâmplă (finalul *Aventurilor lui Tom Sawyer),* probabil o compensație oferită de Twain micuților dezmoșteniți de soartă.

Autoritatea judecatorească e destul de puternic resimțită de către oamenii Americii jumătății secolului al XIX-lea. O autoritate care nu apare la Creangă și de care, prin comparație cu cele prezentate de Twain, nici nu ar fi fost nevoie. Judele Thatcher reprezintă, în modul cel mai propriu, o putere locală și, uneori, ține locul tatălui pentru cei doi băieți.

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

Mătușa Polly era, cu siguranță, o doamnă simpatică, extrem de bine intenționată și din lumea bună a St. Petersburgului. Vaduva Douglas, de aceeași origine socială, mai responsabilă și mai drastică decât bătrânica lui Tom, are, de asemenea, cele mai bune intenții să-l țivilizeze pe Huck. Totuși, în ce măsură reușesc să substituie rolul de mamă? Mi-e greu să răspund, gândindu-mă la libertatea lor asumată. Școala este foarte imporantă pentru educația tuturor, iar bazele ei sunt serios puse în America în perioada când la noi se făceau primii pași. Familia încuraja serios participarea copiilor la cursuri, care se desfășurau în buna relaționare cu biserica (un fel de numitor comun cu situația humulești eană). Interesant este faptul că, deși cele doua instituții erau atât de prezente în viața lui Tom și Huck, se pare că aveau numai un aer de suprafață, de vreme ce copiii nu păreau deloc influențați în educația lor de ele. Dacă Tom mai salva aparențele, făcând mici afaceri cu cei de vârsta sa inclusiv în lăcașul sfânt, lui Huck pare să-i fi repugnant însăși ideea de a fi minimal bisericos.

Adevarata lor școală, se știe, a constituit-o viața însăși, nu oricare, cea din preajma solemnului fluviu. Huck a trăit în mijlocul negrilor, le-a învățat cântecele, i-a fost mai ușor să simuleze dificultatea ajutorului dat lui Jim. Tom afișează o bonomie a neînțelegerii lucrurilor serioase care se petrec cu cei mari, încât îl declari pe loc copilul universal și îți pui întrebarea retorică: de ce nu au condus aceste suflete curate America acelor ani? *Aventurile* sunt astfel justificate, în titulatura lor. Multe situații neprevăzute, personaje episodice dintre cele mai pitorești, scene demne de westernuri celebre, într-un cuvânt. un material valoros supus unei analize primare serioase. Nu suntem permanent însoțiți, în parcursul nostu literar de liniștea *Amintirilor*, dar trăim totul în pur stil american, inclusiv de fiecare dată, așteptatul happy-end.

Obiceiuri și tradiții. **Impactul asupra formării umane.**

O individualitate reprezintă un profil al nației sale. O națiune este produsul unei moșteniri culturale. Cultura, în sens larg, ajunge să însemne zidirea unei biserici, care poate să fie astăzi un om, mâine un cântec bătrânesc, poimâine o carte sau, ajungând la o a șaptea zi, un 'increat' sau o întreagă lume. Formarea unui om ar putea dura cât viața pe care și-ar asuma-o. Conștientizarea formării sale poate fi responsabilizată prin factori care țin de însăși cultura națională. Șansa de a te naște aici sau aiurea (de pildă, America) devine sinonimă cu *impactul* pe care un bagaj social complet îl are, în mod cert, asupra desăvârșirii individuale. În ce masură putem adapta astfel de judecăți de valoare la personaje precum Tom si Huck, respectiv, Nică? Ar fi incorect sa analizăm influența pe care societatea contemporană lor a avut-o în pregătirea fiecăruia pentru viață. Dincolo de evidentele diferențe dintre cele două părți reprezentând, altminteri, același timp istoric, un lucru este sigur comun: bucuria de a-și trăi la maxim copilăria. Ceea ce aproape decadent am ajuns să numim 'vârsta de aur' primește o încărcătură emoțională evidentă și o transpunere într-un plan real mai mult decât posibil. Oamenii își duceau viața după și în funcție de tradițiile lor, profitau de anumite obiceiuri spre a suplini lipsa unei puteri administrative ori judecătorești. Copiii găseau, prin ele, o scuză excelentă pentru vreun demers didactic neortodox sau pentru vreo poznă 'neoficială'. Calendarul însuși părea programat în baza unor cutume recunoscute. Puteau fi descoperite valori umane reale ori puteai ruina prietenii de-o viață, (ne)respectând anumite norme ale unei atare societăți.

Familia lui Tom lua mesele la anumite ore, primea oaspeții într-un anumit fel, respecta mersul la biserică, eficientiza discuțiile cu vecinii; toți membrii ei își împărțeau treburile casnice, se responsabilizau reciproc, aflau dacă sunt probleme în funcție de modul în care ajungeau să respecte un program constituit după un *obicei.* Respectul de sine și mai ales cel dovedit față de concetățeni avea să țină tot de un anumit obicei. Gradul maxim de apreciere a unor valori, excluzându-le pe cele materiale, rămânea purtător chiar de tradiție. Odată ce se impunea o anumită părere, se demonstra o importantă sau rară calitate, aceasta se transmitea din generație în generație și căpăta semnificația unei *tradiții.* Tradiții urmau a deveni, pe rând, școala, biserica, sala de judecată. Aceasta era accepțiunea curentă care i se putea da

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

termenului în America secolului al XIX-lea. Huck era 'brevetar' al unor tradiții. Îi ajuta pe negrii fugari, experimenta arta travestiului, nu admitea să încalce legile, își transforma mustrările de conștiință în foloase ale semenilor dezavantajați. Credulitatea părea a fi o altă tradiție pentru copiii defavorizați social în acele vremuri, așa cum era Huck. Moștenirea genetică însăși nu putea fi ignorată, familia, mai mult (Tom) sau mai puțin (Huck) reprezentată, având reputația unei puternice tradiții. Pentru Nică, de altfel și pentru noi, concetățenii săi, termenii *obicei* și *tradiție* au sensuri expectabile. Singurul risc este cel al tratării lor într-o notă comună. Clișeul *copilul universal* devine puțin ironic, în condițiile în care dorim să stabilim cât este universal și ce rămâne particular în viața acestuia. În ce masură personajele lui Twain se regăsesc pe aceleași coordonate cu cele ale lui Creangă, în afară de întamplătoarea 'coincidență' temporală? A merge la biserică era un 'dat' în Moldova lui Nică. Școala începuse a fi înțeleasă. De vizite nu prea aveau timp țăranii munciți și obosiți de droaia de copii. Atunci!? Aveau interpretări alese iarna (*plugul*), mergeau la *clacă*, organizau *șezători*. Mâncau bucate una și una în zile de sărbătoare, își asigurau cam aceleași feluri de mâncare, în funcție de 'post' ori 'câșlegi'. Copiii aveau ritualul jocului, un obicei al hârjoanei, al scăldatului ori al încăierărilor domestice nepretențioase. Tinerii erau luați la armată cam fără voia lor, sătenii aveau o smerenie provenită din bun simț, larga lor comunitate nu acționa altfel decât unitar, omogen, în deplină și totală cunoaștere a ceea ce numim acum *tradiție*. 'Megieșii' și neamurile, cele mai la îndemâăa în toate experimentele lui Creangă, puteau fi generoși sau zgârciți, cumsecade ori incredibil de respingători (unele fețe bisericești), dar toate faptele acestea nu șocau, nu ieșeau din matricea comunității, se înscriau într-o impropriu numită 'tradiție a locului'.

Un bun obicei era și cel ca oamenii să se consulte între ei, înaintea luării unei decizii. Înțelepciunea moldavă moștenită până în zile de secole târzii va fi venit și din acest 'sfat' al celor mulți, sărmani, dar curați și mari la suflet. 'Ajutorul reciproc' se practica cu aceeași aplecare, poliţele materiale și nu numai se plăteau cu sfințenie, tradițiile religioase, ale prăznuirii tuturor marilor sărbători ori cele ale sfinților, nu în ultimul rând hramurile bisericești aveau prioritate și erau tratate ca atare. Altfel spus, într-o reciprocitate absolută, obiceiurile deveneau tradiții, iar tradițiile constituiau bune și apreciate obiceiuri ale acelor *hărăzite de Dumnezeu* locuri.

Culturalitate

Pădurea gemea de căruțe și de cai care mozoleau fân din chilnele căruțelor, bătând din copite ca să alunge muștele. Oamenii înjghebaseră niste dughene din bulumaci acoperiți cu crengi. În dughenele astea vindeau limonadă, turtă dulce, pepeni, porumb tânăr și alte bunătăți. Pentru predici pregatiseră tot niște hardughii de-astea, numai că erau ceva mai mari și înăuntru încăpeau o grămadă de oameni. Băncile erau făcute din niște lobde proptite pe câte patru țăruși înfipți în găuri anume tăiate… Femeile purtau pălării de soare, rochii de pânză ieftină sau de bumbac; doar cateva dintre cele mai tinere aveau rochii de stambă. Unii flăcăi erau desculți, iar câțiva copii n-aveau pe ei decât o cămeșuică de pânză. Mai toate batrânele împleteau, iar flăcăii făceau ochi dulci fetelor. În prima dugheană în care am intrat, predicatorul tocmai începea o cântare…Cânta mai întâi două antifoane,… mai cânta două irmoase…

La prima lectură, textul dă impresia unei eterogenități extreme, orientale. Lasând gluma la o parte, afli că orășelul descris în *Aventurile* lui Twain ca fiind granița dintre lumea sclavagistă și cea liberă se numește…Cairo. Câtă coloratură în câteva rânduri! Un întreg suflet afro-american redat în câteva cuvinte 'maiastre' ale inegalabilului Twain… Nici vorbă să ai tentația vreunei comparații cu *lumea Amintirilor*! Altul era portul humuleștenilor, alte bucate foloseau, altfel întampinau ei cântările bisericești! Întâlnirile negrilor aveau farmecul lor, purtau parcă o întreagă moștenire mitică și încercau, printr-o stare de fericire mascată, să perpetueze tot ceea ce aduseseră cu ei din mediul lor originar. Ochiul exigent al

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

observatorului va înregistra ulterior o frenezie nebănuită a participanților la slujbele ad-hoc, o dezlănțuire maximă a unor energii interioare ale celor lipsiți de libertate, un strigăt al unor dorințe neexprimate de eliberare. Acum se definitivează în conștiința negrilor *gospelul* și muzica *soul* pe care și noi, albii, le-am îndrăgit ulterior. Interesează această cuminţenie, această așezare a lucrurilor care nu pare să anunțe vreo furtună în rândul bieților sclavi. Împăcarea cu sine e semn de mare înțelepciune și de prețuire a vieții în orice chip, nicidecum inconștiență ori dezinteres. Faptul că toți erau analfabeți nu îi împiedica să-și continue educația în mijlocul eternelor valori morale, primordiale. Dacă am face acest transfer la moldoveni, el ar fi unul al smereniei ortodoxe, al acceptului universal, dar unul al celei mai frumos exprimate libertăți umane. Bucuria traiului independent respiră în tot ceea ce întreprind compatrioții noștri din secolul al XIX-lea.

În termenii adaptării galopante la nou, la 'oferta' permanent deschisă a experimentalului secol tocmai amintit, americanii sunt de invidiat. Nu-ți vine a crede când citești deja despre modul în care își petrec ei timpul liber. Merg la teatru, la circ. Au festival 'Shakespeare' și se delectează cu 'Romeo și Julieta'. Se îmbracă infinit superior moldovenilor, atunci când e vorba de astfel de ocazii și afișează o grijă tradusă chiar printr-o relativă prețiozitate (sau cum ar spune tot americanii, dar după vreun secol, sunt 'phony'). Fac judecăți de valoare raportate la ceea ce văd, așadar deschid drumul spre un anumit tip de critică culturală, ca să nu mai vorbim de faptul ca învață să transforme plăcerea și voluntariatul în mijloace de câștigare a existenței, prevăzând industria ce avea să se nască mai târziu din aceste preocupări intelectuale. Descoperim 'live' una dintre marile calități ale americanilor, aceea a asumării oricărui risc de dragul progresului. Din acest punct de vedere, la moldovenii lui Creangă regăsim țara noastră, din păcate păstrată până astăzi, aceea a conservatorismului ori a mulțumirii cu 'puțin și sigur', în dauna experimentării 'periculosului necunoscut'. *Era un circ în toată legea. Să-i fi văzut pe artiști! Când au intrat în arenă, n-am pomenit ceva mai frumos: veneau călări, perechi-perechi, câte un domn și-o doamnă, cot la cot; bărbații, vreo douăzeci la număr, purtând doar izmene și tricouri, călăreau desculți și fără scări… Femeile, frumoase foc, semănau cu niște regine și purtau rochii scumpe, cu diamante… Clovnul făcea fel de fel de ghidușii, care mai de care mai năstrușnice.*

Am încercat să găsesc puncte comune celor două tipuri de scrieri, reprezentând două entități culturale atât de diferite, parcă întâmplător reprezentând aceeași perioadă temporală. Am descoperit 'gustul' pentru superstiții, ceva mai pronunțat tot la americani. Poate pentru că erau crescuți într-o desăvârșită ignoranță, negrii dădeau putere de lege premoniților, prezicerilor, vrăjilor, vindecărilor vrăcești. Aceste pseudomiracole nu numai ca funcționau foarte bine, dar coordonau deseori acțiunile vieții însăși, schimbau destine, apropiau oameni ori desființau relații vechi. Jim lua deseori plasă de la năstrușnicii copii albi, care îl ironizau, tocmai folosindu-se de probabila putere a unor superstiții. Tom și Huck își riscau pielea și negociau cu temuți tâlhari, numai din pricina vreunui ritual ce însoțea parcursul în lumea de dincolo al unei pisici moarte. Pe plaiuri nemțene, ferite de bandiți înarmați, de împușcături firești precum cântatul din fluier ori de încăierări pigmentate cu praf de pușcă, superstițiile luau o interpretare mai oficializată și specializată. Nu oricine avea harul Smarandei Creangă de a prezice, de a încânta, de a scăpa de deochi. Nimeni, cel puțin aparent, nu lua peste picior astfel de practici și nu ignora posibilul malefic neprevăzut. Și mai de luat în seamă este faptul că adulții erau responsabili cu aceste îndeletniciri, Nică și tovarășii săi de joacă fiind total neimpresionați de ele. Bucuria traiului independent moldav se opunea falsei civilizații americane. Oricât de mult am fi impresionați de progresul unei societăți, o consideri desființată atâta vreme cât face negoț cu oameni, cât dispune de viața lor ca și cum ar fi animale de casă, cât refuză să priceapă inutilitatea acestor demersuri într-un stat în care, la numai câțiva km distanță, viața se desfășoară într-o normalitate de tip european. Sunt pete pe care obrazul copiilor nu le are. Deși este ciudat să-i vezi pe adulții negri la ordinele micilor

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

albi, aceştia din urmă au sufletul curat, nepângărit şi anunţă neoficial schimbările ce vor constitui obiectul războiului civil american. Este un tip de scuză mascată a unui Twain uşor dezamăgit de ceea ce observa şi este obligat istoriceşte să redea, dar care ştie să rămână un patriot care întoarce fraza astfel înâat aparenţele să salveze ceea ce ar putea fi mai grav.

Jocul de-a copilăria este însă pretutindeni. Un alt clişeu uzat, 'copilul universal', se regăseşte la propriu în ambele tipuri de scrieri, prin joc. Este şi acesta o forma de educaţie, dar şi una de ascundere a neîmplinirilor, nefericirii personale – la americani – ori de redare a unei existenţe fără griji – la Nică. Prin joc, copiii socializează, descoperă, analizează, învaţă, rămân păstrători ale unor tradiţii şi valori, fără a conştientiza acest lucru. Ei ajung să transfere regulile jocului în viaţa de zi cu zi, uitând uneori graniţele dintre acestea. Astfel, mai în glumă, mai in serios, Nică îşi propune să scoată ceva bani de pe urma pupezei furate, chiar dacă părea o joacă toată aventura sa de a substitui biata pasăre şi de a văduvi un întreg sat de un ceasornic necesar. La fel, Tom transforma joaca vopsitului obidit al gardului în curată afacere şi antrenează cu succes câţiva inconştienţi, ca într-o viitoare microîntreprindere. al cărei manager putea deveni fără probleme. *O Mariuţă stropită cu pete cafenii se caţără pe ameţitoarea înălţime a unui fir de iarbă. Tom se aplecă până la ea şi-i şopti:* Hai, Maicuţă-Măriuţă,/Zboară, nu mai sta! / Ţi-a luat foc bordeiul, /Copilaşii-s singurei,/ Du-te iute de vezi, ce-i? *Iar Măriuţa îşi luă zborul şi se duse glonţ să vadă ce se întâmplase…*

Această ingenuitate a jocului este de recunoscut la orice copil, de oriunde, şi ne asigură că, şi dacă s-ar maturiza rapid din cause diverse, el tot ar păstra bucuria genetică a lucrului mic, duioşia anilor nevinovaţi. Năzdravanul şi imprevizibilul Tom este cel care îi cântă buburuzei, deşi puteam fi induşi în eroare, bănuindu-l şi pe Nică drept autor: *Nu mi-e ciudă pe gândac,/C-a mâncat frunza de fag;/ Dar mi-e ciudă pe omidă,/C-a mâncat frunza de crudă…*Plăcerea zicerii moldave, în speţă a lui Creangă, este deseori regăsită în proverbe, texte şi maxime populare, exploatate mai târziu de folclorul literar românesc. Sunt pagini vii, sincere, netrucate, culese ori inventate de 'poporalul' nostru, care înviorează discursul regional, iar uneori ţin loc de sofisticată stilistică cerută de cititorul modern: *Auraş, păcuraş,/ Scoate apa din urechi,/ Că ţi-oi da parale vechi;/ Şi ti-oi spăla cofele/ Şi ti-oi bate dobele!... Cele rele să se spele,/ Cele bune să s-adune:/ Vrajba dintre noi să piară/ Şi neghina din ogoară! …Logofete, brânză-n cui,/ Lapte acru-n călămari,/ Chiu şi vai prin buzunări! …Decât codaş în oraş,/Mai bine-n satul tău fruntaş….*

Parcă auzindu-mă, în rostul meu comparativ prin care pot risca să dezavantajez scrierea moldavă, Creangă ne oferă cu modestie o pagină extraordinară, importantă istoriceşte şi socio-cultural, un moment unic -- din punctul nostru de vedere, monografico-analitic -- căruia el i-a fost martor. Este vorba de prezenţa sa în preajma unui domnitor al acelor timpuri, de readucerea în prim-planul memoriei afective a minidiscursului acestuia şi de încercarea copilului de atunci de a stabili semnificaţia evenimentului, locul său în contextul epocii: *La 1852, în ziua când s-a sfinţit paraclisul spitalului din Târgul-Neamţului şi s-a deschis şcoala domnească de acolo, eu, împreună cu alţi băieţi, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica-Vodă, care era faţă la acea serbare, încunjurat de o mulţime de lume, şi nu ne mai săturam privindu-l. Şi el, frumos la chip şi blând cum era, vazându-ne pe mai toţi de-a rândul…cu ruşinea zugrăvită în faţă şi cu frica lui Dumnezeu în inimă, aruncă o privire părintească spre noi, şi zise:* Iată, copii, şcoala şi sfânta biserică, izvoarele mângâierii şi ale fericirii sufleteşti; folosiţi-vă de ele şi vă luminaţi, şi pre Domnul lăudaţi! *Aceste vorbe, rostite de gura domnească, au brăzdat adânc inima norodului adunat acolo, şi fără întârziere şcoala s-a umplut de băieţi doriţi de învăţătură…*

Identificarea bisericii cu şcoala a fost un lucru extraordinar la români, devenind cu siguranţă şi o motivaţie a reuşitei aplicării unui început al sistemului educaţional românesc într-o lume conservatoare, poate puţin comodă sau neaşteptând provocări. Despre *instituţia bisericii*, Creangă vorbeşte cu generozitate, şi pentru că a îmbrăţişat acest domeniu, dar şi

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

pentru că era și cel mai bine reprezentat în epoca în care a trăit. Biserica s-a constituit în mărturie a unui trecut glorios, mai ales în Moldova, în păstrătoare de tradiții și de însemne ale tezaurului domnesc de altădată, în clădire și mântuire a creștinului român dintotdeauna și, nu în ultimul rând, cum ni se confirmă în *Amintiri*, în școala și educația acestora. Sunt enumerate aproape în spirit de inventar, hramurile multor biserici, ctitorii acestora, sărbătorile populare care le puteau însoți pe cele religioase, aspecte arhitecturale. Timpul se scurgea la moldoveni exclusiv in funcție de succesiunea sfintelor sarbatori. Nu este pomenită vreo zi oarecare ori o anumita lună, totuși, suntem informați cu regularitate cronologică asupra desfășurării tuturor evenimentelor prin intermediul datelor calendarului bisericesc: Buna Vestire, Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezatorul, Sâmbăta lui Lazăr, …aproape de Moși, Sf. Vasile, Sf. Ilie etc.

Humuleștenii aveau și necazuri, unele care se constituiau în probleme majore ale acelor vremuri și care, în mod trist, nu-și găseau mereu rezolvare. Așa se întâmpla cu unele boli, de nevindecat în acea perioadă, dar pe care ochii de copil ai lui Creangă știa să le prezinte astfel încât să nu îl indispună pe cititor: *Și după cum am cinstea a vă spune, multă vorbă s-a facut între tata și mama pentru mine, până ce a venit în vara aceea pe la august, cinstita holeră de la 48 și a început a secera prin Humulești în dreapta și-n stânga, de se auzea numai chiu și vai în toate părțile. Și eu, neastâmpărat cum eram, ba ieșeam la pârleaz când trecea cu mortul pe la poarta noastră și-l boscorodeam cu cimilitura…, îl petreceam până la biserică și apoi veneam acasă cu sanul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roșcove și smochine din pomul mortului…*

Scriitorul gurmand, se pare, își aduce aminte cu încântare de rostul bucatelor de demult. Sunt numeroase ocaziile în care diferite alese feluri sunt prezentate cititorilor curioși: costițe de porc afumate, cârnați fripți, slănină, făină, brânză, curechi, oloi, sare, popușoi, cireșe, mere domnești, smântână, fasole, mazăre, bob, bostani turcești, pere uscate, vin. Hainele purtate de humulești amintesc de portul tradițional. Cele pentru sarbatoare sunt îmbrăcate cu smerenie și responsabilitate, cinstindu-se astfel respectivul eveniment: ciubote, opinci, sarica de Casina, obiele, suman alb, giguri; cămeșuice cusute cu bibiluri și altele, cum e helgea, bondițe mândre, ițari de tigaie…Spațiul moldav reprezintă o invitație deschisă pentru cunoașterea sufletului omenesc, cititorul secolului nostru având plăcerea confruntării personale cu o lume arhaică, dar atât de curată, de sfântă și neatinsă de efectele negative ale unui modernism exacerbat.

Ironia și umorul - surse inepuizabile, marcând geniul a două popoare

Zâmbetul 'fabricat'. La Creangă nu știi exact unde se desparte umorul de ironie. Critica literară vorbea de un 'râs homeric', dar acesta nu este de găsit în *Amintiri*. Veselia pe care el o intuiește de la începutul scrierii este mai degrabă necesară, firească. Acesta era Creangă, avea simțul umorului, vorbea în pilde proprii și îi binedispunea pe cei din jurul său, fără a provoca, neapărat, cascade de râs. Ironic va fi fost, fără doar și poate, toată viața, altfel nu s-ar fi putut exprima aidoma în scris. Are, însă, o ironie benefică, nu jignește, atrage atenția, cu amărăciune, asupra unor situații incredibile.

Ironia conjugală este neîntrecută. Părinții lui Nică se 'binecuvântează' reciproc, dar nimic din ceea ce spun nu lasă a se întrevedea reale neînțelegeri între ei. Vorbele au o nativă intenție moralizatoare, iar ceea ce pare mustrare devine schimb de replici obișnuit în casa humulești lor: *Poi da, măi femeie, tot ești tu bisericoasă… încaltea ț-au făcut băieții biserica aici pe loc, dupa cheful tău…*Ironie amară și când copiii merg, conform datinei, cu uratul și sunt alungați, printre blesteme nejustificate de vreun preot ori de vreo nevastă a lui Vasile Aniței. Mai șugubăț devine Nică atunci când vorbește despre relațiile sale cu fetele, de aceasta dată, cititorul fiind obligat să citească printre rânduri. Nimic vulgar însă, așa cum s-a speculat la un moment dat: *Cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfarăia fusul roții… Și-mi aduc aminte că, odată noaptea… i-am scos Măriucăi un șoarece din sân…*La Twain, umorul este mai ales de situație și de limbaj. Total diferit de

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)

Creangă, scriitorul american face din ironie arma sa forte şi pune la zid, fără menajamente, oameni care se supraevaluează. Twain râde mai des decât moldovenii, pentru că are o nonşalanţă care îl bucură. Permanent caută pricina cuiva şi se foloseşte abil de personajele sale pentru a-i ridiculiza pe unii adulţi. La Tom, deciziile de moment sunt cele mai bune, nimic nu-i produce mustrări de conştiinţă, iar faptul că o mai distrează din când în când pe mătuşa Polly cu şotiile sale devine obişnuinţă. Mai rău este când reuşeşte să enerveze pe cineva, aşa cum parcă îşi făcuse un scop în sine să îl scoată din sărite pe învăţătorul său. Huck stârneşte râsul prin modul în care îşi negociază faptele. Este permanent într-o continuă dispută cu sine însuşi, se preface că susţine câte un proces de intenţie, pentru liniştea lui personală, dar face tot ceea ce vrea (şi e mai bine). Inedit la Twain este cum ştie să creeze umor din zugrăvirea panicii. Sunt dese momentele când cei doi copii sunt terminaţi de frică, din pricina boroboaţelor pe care le caută cu lumânarea, dar tot ceea ce citim ne amuză, în dauna temporarului zâmbet îngheţat al protagoniştilor. Altminteri, copiii sunt copii pretutindeni şi oricând. Atunci cand Nică smântâneşte oalele, Tom fură dulceaţă, când primul distruge cânepa rudelor, al doilea 'desăvârşeşte' gardul de la casă, când moldoveanul se chinuie omorând muştele cu ceaslovul, americanul intră în istoria târguşorului provincial cu 'învăţatele' versete din Biblie. Ce să mai spunem de Huck, cel care învaţă să-i păcălească pe toţi, mirându-se singur de reuşita neaşteptată şi de uşurinţa cu care iese din teribile încurcături, cel mai des ironizând viaţa însăşi sau poate chiar destinul care i s-a dat…

Impresia generală este a unui 'tot unitar', a unui tablou de epocă foarte încărcat, dar şi pictat pe nu mai puţin de o jumătate de perete de muzeu (naţional). Priveşti mulţumit de tine, după ce ai parcurs acasă textul, şi-l vezi în centrul stampei pe Nică, nedumerit, cu un zâmbet strengăresc şi incert în colţul gurii, programând vreo activitate casnică profitabilă în sens exclusiv personal. Iată-i, în plan apropiat pe Smaranda şi Ştefan a Petrei, unul mai ocupat decat celălalt, dar amândoi cu ochii pe Nică. Un colţ al tabloului este ocupat numai de copii, care desculţi, care cu o carte bisericească în mână, unii tragând buhaiul, alţii omorându-se cu de-ale gurii. În diagonală, rude pestriţe, mese întinse, cireşe aruncate simbolic. Un alt colţ, mozaic de biserici. Opus, şcoli şi drumuri. Pe Twain nu-l pot reprezenta plastic. El are deja avantajul exprimării cinematografice. Multă mişcare, o vânzoleaăa planificată, personaje care îşi cunosc bine rostul. Nimic nu este întâmplător. Un cosmopolitism necesar, singurul in măsură să ofere o imagine reală a secolului al XIX-lea american. De cine să te ataşezi mai mult, de Tom sau de Huck? *Aventurile* primului sunt narate la persoana a III-a, dintr-o perspectivă obiectivă. Totuşi, lectura nu-ţi confirmă neimplicarea naratorului. Este un mic truc, cred, Twain se dă drept Huck şi vorbeşte prin intermediul lui. *Aventurile* acestuia din urmă sunt relatate la persoana I. Impresia de certă continuitate, din toate punctele de vedere, se impune. Copiilor americani le lipseşte însă duioşia românului Nică. Mai mult, se feresc să fie consideraţi sentimentali (Huck), preferă să treacă drept superficiali (Tom). Nu fac nicio declaraţie de dragoste (cu excepţia precocelui Tom, în preajma lui Amy ori Becky), nu par impresionaţi de grija adulţilor. Niciun personaj nu se individualizează, nimeni nu rămâne ca o icoană în sufletul celor mici. Cu toate acestea, ei câştigă inima oricărui cititor, poate tocmai prin naturaleţea cu care se comportă. Meritul este al părintelui lor, Twain, cel care nu a transformat în discurs psihologic sau analitic nişte cărţi atât de dăruite copilăriei, chiar dacă acestea narează o epocă atât de încercată a americanilor…

Bibliografie:

Jean Boutiere, *Viaţa şi opera lui Ion Creangă*, Editura Junimea, 1976.
James M. Cox, *Mark Twain:The Fate of Humor*, Princeton University Press, 1966.

BDD-A21783 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:51:08 UTC)